

ΟΙ ΔΙΚΕΣ ΜΑΣ ΙΔΕΕΣ

Εισήγηση προς το 5^ο Συνέδριο του ΠΑΣΟΚ

1. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΑΛΛΑΖΕΙ

Για να απαντήσουμε στο μεγάλο ερώτημα πώς θέλουμε να προχωρήσουμε τον αιώνα που έρχεται, πρέπει προηγουμένως να εκτιμήσουμε πως διαμορφώνεται αυτή η περίοδος. Η πρόγνωση αυτή δεν είναι μια συμβατική υποχρέωση μας. Σε μια εποχή ραγδαίων αλλαγών, όπως η σημερινή, είναι προτεραιότητα ύψιστης σημασίας.

Πράγματι αλλάζει γοργά η διάρθρωση της παραγωγής. Η επεξεργασία των πρώτων υλών αποκτά όλο και μεγαλύτερη αξία σε σχέση μ' αυτές τις ίδιες, ενώ η τεχνολογία στρέφεται όλο και περισσότερο στην κατεύθυνση της οργάνωσης της παραγωγής και όχι στην ανάπτυξη νέων προϊόντων. Η βιοτεχνολογία κερδίζει μερίδιο σε σχέση με την παραδοσιακή γεωργική / βιομηχανική δραστηριότητα και αλλάζει την όψη παραδοσιακών κλάδων, όπως τα τρόφιμα. Οι αυτοματισμοί μειώνουν το ειδικό βάρος της μηχανολογίας και της έντασης της εργασίας. Οι τηλεπικοινωνίες, οι υπολογιστές και το λογισμικό, οι λεωφόροι των πληροφοριών ανοίγουν νέες αγορές ή νέους ορίζοντες ανάπτυξης για τις ήδη υφιστάμενες. Από τους "γνωστούς" κλάδους της βιομηχανίας, μόνο τα αεροπλάνα και τα αυτοκίνητα ίσως, με τη βοήθεια των νέων υλικών βέβαια, μπορούν να προσβλέπουν σε αυξητικές τάσεις. Και βέβαια, η απασχόληση περιορίζεται και στους τρεις τομείς παρά την ενδεχόμενη αύξηση των επενδύσεων.

Αυτές ακριβώς οι εξελίξεις αλλάζουν δραματικά και τις εργασιακές σχέσεις. Το κόστος της εργασίας συμβάλλει όλο και λιγότερο στο συνολικό κόστος παραγωγής, ενώ ταυτόχρονα ο βαθμός εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού κάθε βαθμίδας αποκτά ζωτική σημασία. Οι αυτοματισμοί και οι νέες μέθοδοι οργάνωσης δημιουργούν νέες και καταργούν παλιές ειδικότητες: ο χειρισμός των εργαλειομηχανών, ο σχεδιασμός και η παραγωγή των προϊόντων με την βοήθεια υπολογιστών, ο ηλεκτρονικός ποιοτικός έλεγχος και οι παραγωγικές και οργανωτικές καινοτομίες είναι οι βασικές λειτουργίες ενός σύγχρονου εργοστασίου. Σ' ένα τέτοιο περιβάλλον, η κακοπληρωμένη ανειδίκευτη εργασία δεν είναι ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Στη σύγχρονη βιομηχανία αντίθετα η ζήτηση στρέφεται στην καλά αμοιβόμενη εξειδικευμένη εργασία. Σ' αυτήν την πραγματικότητα πρέπει να δώσουν τη μάχη τους και οι δυνάμεις της εργασίας. Η επίκαιρη διεκδίκηση είναι το δικαίωμα στην εκπαίδευση και την εξειδίκευση που ταυτίζεται περίπου με το δικαίωμα στη δουλειά. Και μάλιστα σε μια δουλειά με λιγότερες ώρες, με καλύτερες συνθήκες και με καλύτερες αμοιβές. Γι' αυτό ακριβώς το μέλλον ενός λαού και μιας χώρας εξαρτάται περισσότερο από τις φυσικές και γνωστικές δυνατότητες του ανθρώπινου παράγοντα και λιγότερο από τα εθνικά κεφάλαια, τα φυσικά αποθέματα και τον όγκο του ήδη εγκατεστημένου βιομηχανικού εξοπλισμού.

Αλλάζουν οι κανόνες του παγκόσμιου εμπορίου. Προωθείται με συγκεκριμένο σχέδιο η οικοδόμηση ενός μεγάλου ευρωπαϊκού οικονομικού συνασπισμού, δίπλα και απέναντι στις Η.Π.Α και την Ιαπωνία, με δύο όψεις: **Εσωτερικά** με τη δημιουργία μιας αγοράς 820.000.000 καταναλωτών, της μεγαλύτερης στην ιστορία της ανθρωπότητας με καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της παγκόσμιας ζήτησης. **Εξωτερικά** με τον σχηματισμό ενός τρίτου πόλου που το μέγεθος του επηρεάζει καθοριστικά τους όρους του παγκόσμιου εμπορίου. Οι Η.Π.Α. αντέδρασαν σ' αυτήν την προσπάθεια με την μετατροπή της GATT σε Οργανισμό Παγκόσμιο Εμπόριο (W.T.O.). Έτσι μία διαδικασία διαπραγμάτευσης εξελίχθηκε σε έναν μηχανισμό παραγωγής κανόνων Διεθνούς Δικαίου, καθ' υπαγόρευση των Η.Π.Α. ώστε να υπηρετηθούν τα συμφέροντά τους.

Αξίζει να σταθούμε λίγο περισσότερο στη διαμόρφωση του ευρωπαϊκού οικονομικού και εμπορικού συνασπισμού, μιας και η Ελλάδα είναι συμμετοχος σ' αυτό το εγχείρημα. Γίνεται κάθε μέρα και πιο καθαρό ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση εξελίσσεται σε έναν ενιαίο οικονομικό χώρο και μάλιστα περιορίζεται σε μια ημερήσια διάταξη που εξυπηρετεί βασικά την νομισματική ένωση ενώ η πολιτική συνεργασία παραμένει σε δεύτερη μοίρα. Ίσως αυτή να ήταν και η εξ υπαρχής εθνική επιδίωξη της Γερμανίας που εκμεταλλεύθηκε για είκοσι περίπου χρόνια τον στόχο της πολιτικής ενοποίησης που έθεσαν άλλες χώρες σαν πρόσχημα για την αναβίωση της οικονομικής της επέκτασης.

Η συνθήκη του Μάαστριχτ προσδιόρισε με σαφήνεια τις παραμέτρους που αφορούν στη συγκρότηση του ενιαίου ευρωπαϊκού οικονομικού χώρου, τουλάχιστον στην νομισματική του διάσταση. Πέρα από τους στόχους της ονομαστικής σύγκλισης, είναι ήδη καθορισμένη και η αρχιτεκτονική της εσωτερικής αγοράς, σε τρεις "ταχύτητες": στις χώρες - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που θα διαθέτουν το κοινό νόμισμα, στις χώρες - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεν συμμετέχουν στη ζώνη του ΕΥΡΩ και στις χώρες που συνδέονται με την Ευρωπαϊκή Ένωση με επί μέρους συμφωνίες και μπορούν να είναι υποψήφιος η επιλέξιμος για ένταξη. Η δομή αυτή εξασφαλίζει στην Ευρωπαϊκή Ένωση από τη μια μεριά την ισχύ του μεγέθους της αγοράς και από την άλλη την προνομιακή θέση της κάθε "ταχύτητας" έναντι των επομένων. Το βέβαιο αποτέλεσμα της Ο.Ν.Ε. είναι ότι οι εταίροι της πρώτης ταχύτητας θα πλεονεκτούν εν συνεχεία έναντι όλων των υπολοίπων. **Οικονομικά**, λόγω της αυξημένης ανταγωνιστικότητας που θα τους δώσει το κοινό νόμισμα (εξάλειψη κόστους μετατροπής και εξασφαλίσεων, θετική δυναμική εισροής ξένων επενδυτικών κεφαλαίων και, κυρίως, προστασία από νομισματικές κρίσεις). **Πολιτικά**, λόγω της συμμετοχής στο νέο επίπεδο συνεργασίας. **Εθνικά**, γιατί οι χώρες της ζώνης του ΕΥΡΩ θα έχουν επιτύχει εκεί που άλλες θα έχουν αποτύχει. Η ελληνική

παρουσία, ειδικότερα, θα ενίσχυε τη θέση μας και έναντι της Τουρκίας, που επιδιώκει να ενταχθεί στην "τρίτη ταχύτητα".

Η συνθήκη του Μάαστριχτ διέπεται όμως από έναν ουσιώδη παραλογισμό που δεν ανέτρεψε ούτε η συνθήκη του Αμστερνταμ. Αποδέχεται ουσιαστικά μια μορφή οικονομικής οργάνωσης μονεταριστικού χαρακτήρα που στον βωμό του κοινού νομίσματος ανέχεται υψηλή ανεργία και περιορισμό στις επενδύσεις για υγεία, εκπαίδευση και κοινωνική προστασία. Αυτός ο τρόπος οικονομικής οργάνωσης μάλιστα με το **Σύμφωνο Σταθερότητας** αναγορεύεται σε διαχρονικό πρότυπο και όχι σαν μια πρόσκαιρη διαδικασία μέχρις ότου επιτευχθεί η ονομαστική σύγκλιση. Σ' ένα κόσμο που οι υγιείς, ασφαλείς και εξειδικευμένοι εργαζόμενοι είναι το καίριο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, η Ευρώπη υιοθέτησε την ανιστόρητη θέση ότι ένα σημαντικό μέρος των δυνάμεων της εργασίας μπορεί να παραμένει αδρανές χωρίς συμμετοχή στην παραγωγική διαδικασία. Δέχτηκε ότι το 1/3 του πληθυσμού μπορεί να παραμένει απροστάτευτο απέναντι στη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Συνομολόγησε να γίνονται επενδύσεις σε μηχανήματα και να μην γίνονται επενδύσεις στους ανθρώπους που θα τα δουλέψουν. Πίστεψε ότι είναι δυνατόν να είναι ανταγωνιστική μια κοινωνία χωρισμένη στα δύο. Η Ευρώπη θα μπορούσε να ξεπεράσει τις Η.Π.Α με την προϋπόθεση να ακολουθήσει μια διαφορετική στρατηγική που θα αξιοποιούσε το βασικό της πλεονέκτημα: την αξιοσημείωτη παράδοση της στη φροντίδα για τον άνθρωπο. Κάτι τέτοιο όμως δεν είναι προς το παρόν η ευρωπαϊκή επιλογή. Αυτή όμως η "ευρωπαϊκή μυωπία" αποτελεί χρυσή ευκαιρία για την Ελλάδα. Αν η χώρα μας αμφισβητήσει τα πρότυπα της ονομαστικής σύγκλισης και του Συμφώνου Σταθερότητας θα μπορέσει να καλύψει απόσταση που την χωρίζει από τους εταίρους της. Ταυτόχρονα οφείλει να συνεργαστεί για την αλλαγή αυτής της λαθεμένης επιλογής με όσες χώρες και κινήματα συμμερίζονται αυτήν την τοποθέτηση στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Και για να μην παραγνωρίζουμε τι συμβαίνει στην Ευρώπη οι προβληματισμοί αυτοί δεν είναι μόνον δικοί μας. Η διάσταση απόψεων Λαφονταίν – Τιτμάγιερ, η προσπάθεια της κυβέρνησης Ζοσπέν για μια νέα προσέγγιση του ενιαίου ευρωπαϊκού οικονομικού χώρου και κυρίως η ήδη διακινούμενη άποψη περί νέας Διακυβερνητικής Διάσκεψης ώστε να δρομολογηθεί μια πορεία απαλλαγμένη από τις χρεωκοπημένες μονεταριστικές δοξασίες ανοίγει ένα νέο κεφάλαιο στην προσπάθεια της οικοδόμησης του Ευρωπαϊκού Σπιτιού. Η εποχή της Διάσκεψης Κορυφής των Κανών που οδήγησε τον Ανδρέα Παπανδρέου στην δήλωση ότι ποτέ δεν είχε αισθανθεί τόσο μόνος φαίνεται ότι ανήκει στο παρελθόν. Στο κακό παρελθόν. Και είναι καθήκον του ΠΑΣΟΚ και των άλλων προοδευτικών δυνάμεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης να πρωτοστατήσουν στον νέο δρόμο για την Οικονομική και Νομισματική

Ενωση. Με τον πολίτη της Ενωσης στο επίκεντρο της προσπάθειας και όχι αχθοφόρο της ονομαστικής σύγκλισης.

Με αυτά τα δεδομένα, τα έθνη-κράτη, ιδιαιτέρως τα ισχυρότερα, επιδίδονται ήδη σ' έναν χωρίς προηγούμενο ανταγωνισμό για να υποδεχθούν το μέλλον από όσο το δυνατόν πλεονεκτικότερη θέση. Η νέα αυτή ιστορική φάση διαφέρει σε δύο κυρίως σημεία από τον ανταγωνισμό, όπως τον γνωρίσαμε μέχρι πριν λίγα χρόνια:

1. Οι Η.Π.Α είναι η μόνη στρατιωτική υπερδύναμη και ως εκ τούτου επιβάλλουν μια νέα τάξη πραγμάτων στην παγκόσμια ασφάλεια που απορρέει από το δόγμα "τι κέρδος μας αποφέρει η κάθε ρύθμιση", όπως χαρακτηριστικά έχει διακηρύξει κατ' επανάληψη ο Πρόεδρος Κλίντον. Η στάση αυτή υπαγορεύει την πολιτική των Η.Π.Α στις πιο "ενδιαφέρουσες" περιοχές του πλανήτη (ανάμεσά τους οπωσδήποτε η Μέση Ανατολή, η Ανατολική Μεσόγειος, τα Βαλκάνια και ο Καύκασος με τα πλούσια ενεργειακά αποθέματα) και ερμηνεύει ικανοποιητικά τις παρεμβάσεις που επιχειρούν. Η επιλεκτική αναφορά στο Διεθνές Δίκαιο, η χειραγώγηση των διεθνών οργανισμών, η κατασκευή προσχημάτων με τη βοήθεια των μέσων ενημέρωσης ώστε να δικαιολογηθούν επεμβάσεις και η στήριξη αντιδραστικών καθεστώτων προσπορίζουν ίσως βραχυπρόθεσμα οφέλη στις Η.Π.Α, αλλά συνιστούν αναμφισβήτητη οπισθοδρόμηση που βλάπτει τον κόσμο και τελικά και τις ίδιες τις Η.Π.Α.
2. Προωθείται η αυθαίρετη αναγόρευση του Δυτικού πολιτισμού σε απόλυτο μέτρο. Η παραγνώριση των εθνικών ιδιαιτεροτήτων ακόμα και ιστορικών λαών πυροδοτεί συγκρούσεις - των Η.Π.Α. πρωτίστως - με πληθυσμούς που αναπόφευκτα αντιστέκονται στη βίαιη αλλαγή της καθημερινής τους ζωής.

Αυτός ακριβώς ο ανταγωνισμός γεννά νέες αρνητικές παραμέτρους.

1. Ο υπερπληθυσμός και η καθολική φτώχεια στις αναπτυσσόμενες χώρες δημιουργούν κύματα οικονομικών προσφύγων προς τις αναπτυγμένες χώρες.
2. Η καταστροφή του παγκόσμιου οικοσυστήματος επιταχύνεται από την καταστροφή των δασών και την μεγέθυνση της κτηνοτροφίας στις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Οι δραστηριότητες αυτές έρχονται να λειτουργήσουν σωρευτικά στις παραδοσιακές ρυπογόνες βιομηχανικές δραστηριότητες στον αναπτυσσόμενο κόσμο.
3. Οι εμπορικές ανισοροπίες παράγονται από την άνιση ανάπτυξη και την ανεξέλεγκτη κίνηση βραχυπρόθεσμων κεφαλαίων που δημιουργούν νομισματικές κρίσεις και ύφεση.

Η νέα εποχή λοιπόν ξεκίνησε με δυσκολίες για τις προοδευτικές δυνάμεις. Τα εγκώμια για το αορίστως «νέον» συνεπώς εκ μέρους ενός σοσιαλιστικού κόμματος δημιουργούν σύγχυση για τις προθέσεις του, την καθαρότητα της σκέψης του και το ενδιαφέρον μας για τις αδύνατες

κοινωνικές τάξεις και την ανεξαρτησία των εθνών. Όπως επίσης θα ήταν λάθος, εφ' όσον τα σύνορα δεν μπορούν πια να σταματήσουν όπως πριν την εξάπλωση της φτώχειας και την αναδιανομή των πόρων υπέρ των ισχυρών εθνών-κρατών, να εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας στην επίτευξη της ευημερίας των μεσαίων στρωμάτων των αναπτυσσόμενων χωρών. Μία τέτοια πολιτική σκόπευση θα ήταν και ανεδαφική και συντηρητική.

2. ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

Πριν λίγα μόλις χρόνια, η κατάρρευση του σοβιετικού προτύπου ερμηνεύθηκε σαν αυτόματη δικαίωση του άλλου συστήματος, το οποίο μάλιστα, αυθαίρετα, προτάθηκε και σαν το μοναδικό παγκόσμιο και διαχρονικό πρότυπο κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης εφεξής. Αυτό υπήρξε το περιεχόμενο του περίφημου «Τέλους της Ιστορίας». Διαπιστώθηκε βέβαια ότι η εξαθλίωση πολλών χωρών εξακολουθούσε να βαθαίνει παρά την πιστή αντιγραφή αυτού του προτύπου. Περίπου όλος ο Τρίτος Κόσμος. Όχι μόνον. Και οι αναπτυσσόμενες χώρες, μέχρι και οι ίδιες οι Η.Π.Α., παγίωσαν ή έπαιρναν την μορφή της κοινωνίας των δύο τρίτων. Αυτά τα φαινόμενα ασφαλώς δεν σημαίνουν το τέλος της ιστορίας. Αντίθετα, είναι η βάση μίας νέας προσπάθειας για την πρόοδο της ανθρωπότητας.

Η χρεωκοπία του συνθήματος «το Τέλος της Ιστορίας» δημιούργησε την ανάγκη αντικατάστασής του. Έτσι προέκυψε, ως βελτιωμένος τίτλος, «η παγκοσμιοποίηση». Στην πραγματικότητα, όταν μιλάμε για παγκοσμιοποίηση, νοούμε την σύνθεση τριών διαφορετικών παραγόντων:

1. Μετατροπή των οικονομιών της Ρωσίας, της Κίνας και των χωρών οι οποίες ήταν συνδεδεμένες μαζί τους, σε οικονομίες της αγοράς χωρίς καμία εσωτερική ρύθμιση. Βέβαια, πολλές πρώην κομμουνιστικές οικονομίες μετασχηματίζονται, όχι ακριβώς σε οικονομίες της αγοράς, αλλά σε μορφές κλεπτοκρατικής οργάνωσης της οικονομίας, όπως οι «πυραμίδες» στην γειτονική μας Αλβανία.
2. Ανάπτυξη διεθνικών επιχειρήσεων και διεθνικής τάξης «εχόντων και κατεχόντων» μέσα από την ασύδοτη διακίνηση του βραχυπρόθεσμου κεφαλαίου, των συναλλαγών και των ξένων επενδύσεων. Χρηματιστηριακού και κερδοσκοπικού κεφαλαίου κυρίως, ήδη πολλαπλασίου σε μέγεθος από το σύνολο του διεθνούς εμπορίου. Οι διεθνικές εταιρείες ελέγχοντας τα μεγάλα δίκτυα πληροφόρησης και επικοινωνίας διαμορφώνουν τη ζήτηση ώστε να εξυπηρετεί τα επενδυτικά τους σχέδια. Οι διεθνικές επιχειρήσεις βέβαια δεν είναι αποεθνικοποιημένες. Αντιθέτως, συμβάλουν στην ανάπτυξη των εθνικών οικονομιών των χωρών προέλευσής τους και σε αντίτιμο απολαμβάνουν από αυτά τα έθνη-κράτη την εξασφάλιση νόμων και θεσμών ευνοϊκών για την δραστηριότητά τους. Όχι μόνο

στη χώρα προέλευσης, αλλά και στις χώρες στις οποίες διεισδύουν. Οι ρυθμίσεις αυτές σκοπό έχουν να μειώνουν τους δασμούς και να αυξάνουν τους φραγμούς στη γνώση και την τεχνολογία για ανθρώπους και λαούς. Ήδη προωθείται ο (μη δασμολογικός κυρίως) προστατευτισμός αντί για την απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου, ενώ η αρχή της "πλέον ευνοούμενης χώρας" παραβιάζεται όλο και συχνότερα.

3. Επέκταση του ιδεολογήματος της παγκοσμιοποίησης στο πολιτισμικό όλον των λαών. Η ομοιομορφία στη σκέψη, στη στάση και στη συμπεριφορά του πολίτη του κόσμου επιδιώκεται μέσα από τα τηλεοπτικά, αλλά και άλλα, πολιτισμικά ολιγοπώλια. Διεθνικές επιχειρήσεις και αυτές, που με το πρόσχημα της ελευθερίας στην πληροφορία και την πολιτισμική ποικιλία σαρώνουν τον καθημερινό βίο του κάθε λαού, υπαγορεύουν την αποδοχή των δυτικών αξιών και προβάλλουν την σύγκλιση προς αυτές ως οικουμενικό πρότυπο.

Ξεφυλλίζοντας την αναφορά της, αλήστου μνήμης, Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών με θέμα την διεθνή νομισματική κρίση και την διαδοχική μετακύλιση της από χώρα σε χώρα, διαπιστώνεται άμεσα ότι αν και η αναφορά αυτή χρονολογείται από το 1932 θα μπορούσε κάλλιστα να αναφέρεται στην πολύ πρόσφατη νομισματική κρίση στις αγορές της Νοτιανατολικής Ασίας. Βεβαίως, στο κείμενο δεν περιέχεται το σύνθημα «παγκοσμιοποίηση». Αλλά η ουσία είναι ακριβώς η ίδια. Η διεθνοποίηση των αγορών δεν είναι καινούριο φαινόμενο. Αν κάποιος μπει στον κόπο να ανατρέξει σε παλιότερες αλλά και πιο πρόσφατες συγγραφές μπορεί να βρει θαυμάσιες περιγραφές του ίδιου φαινομένου. Από το *laisser faire* του Κολμπέρ του 17^{ου} αιώνα, μέχρι την Γενική Θεωρία περί Τόκου, Χρήματος και Απασχολήσεως και τις παλαιότερες και σύγχρονες αναλύσεις για τον Ιμπεριαλισμό η ουσία παραμένει η ίδια και είναι μία: η ενδογενής δυναμική του καπιταλισμού για επέκταση είτε με τη μορφή της αποικιοκρατίας, είτε με μεταγενέστερες εκδοχές εκμετάλλευσης. Αυτή όμως η δυναμική προκαλεί την φυσική αντίδραση των λαών και την πάλη τους κατά του επεκτατισμού. Γι' αυτό ακριβώς ο καπιταλισμός σχεδόν ποτέ δεν κατόρθωσε να εγγυηθεί μία σχετικά ομαλή διαδικασία ανάπτυξης και τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει όλους τους διαθέσιμους παραγωγικούς πόρους. Αυτό ακούγεται σαν αντίθεση στη σύμφυτη ανάγκη του για εξάπλωση, αλλά ο καπιταλισμός, βέβαια, είναι γεμάτος από αντιθέσεις.

3. ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ Ή ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ

Στην δεκαετία του '70 η αντιπαράθεση με τις σοσιαλιστικές ιδέες εκφράστηκε με την λογική της απρόσκλητης λειτουργίας της αγοράς και την αποδυνάμωση του κράτους και του παρεμβατικού του ρόλου. Το ιδεολόγημα ασφαλώς αφορούσε την μείωση του ρόλου των εθνικών

κρατών ώστε να ελαχιστοποιηθεί η αντίστασή τους απέναντι στον οικονομικό επεκτατισμό. Αυτός υπήρξε ο νεοφιλελευθερισμός.

Η ανατροπή του σοβιετικού καθεστώτος και η διάλυση του περί αυτό συνασπισμού όμως, δημιούργησε από μόνη της τις προϋποθέσεις για την κατάκτηση νέων αγορών. Αλλά και η εφαρμογή της άκρατης νεοφιλελεύθερης πολιτικής η οποία δοκιμάστηκε στο εσωτερικό ενός έθνους-κράτους, της Μεγάλης Βρετανίας, απέτυχε δημιουργώντας προβληματικές επιχειρήσεις. Η British Gas χρεωκόπησε και εγκαταλείφθηκε από τον ιδιωτικό φορέα που την διοίκησε – αφήνοντας πίσω της υψηλά τιμολόγια και χρέη. Το σημαντικότερο όμως αποτέλεσμα της νεοφιλελεύθερης πολιτικής στην Βρετανία υπήρξε η υπονόμευση της κοινωνικής συνοχής.

Σ' αυτό το πλαίσιο, οι έχοντες και κατέχοντες με χαρακτηριστική ευκολία απέρριψαν τον νεοφιλελευθερισμό απλούστατα γιατί η σκοπιμότητα την οποία αυτός υπηρετούσε μπορούσε να προσεγγισθεί χωρίς τη βοήθειά του. Και όχι μόνον αυτό. Ο σύγχρονος επεκτατισμός ανέδειξε ένα νέο μεγάλο πρόβλημα: την ανικανότητα των εν διαλύσει πρώην κομμουνιστικών κρατών να εγγυηθούν την αποδοτικότητα και ασφάλεια των περιπλανόμενων κεφαλαίων. Δεν είναι τυχαίο ότι στα τέλη Ιουνίου του '97 η Παγκόσμια Τράπεζα στο φυλλάδιό της με τίτλο «Το Κράτος σε έναν κόσμο που αλλάζει» υποστηρίζει την υπέρβαση αυτού που ονομάζει στείρο διάλογο μεταξύ κρατών και αγορών και εστιάζει το ενδιαφέρον της στην κρίση αποτελεσματικότητας του κράτους. Η νέα θέση είναι ότι τα κράτη πρέπει να είναι ισχυρά ώστε να εγγυώνται την απρόσκοπτη παραγωγή υπεραξίας του κεφαλαίου και την εξασφάλιση της ελευθερίας εξόδου του από το συγκεκριμένο κράτος μέσα από ένα άτεγκτο νομοθετικό πλαίσιο. Τα κράτη οφείλουν να είναι ανίσχυρα εφ' όσον αντιστέκονται και ισχυρά εφ' όσον έχουν συνθηκολογήσει. Βεβαίως όλες οι ιδέες αυτές είναι έωλες. Και είναι ατυχές να παρουσιάζονται ως σύγχρονες την ώρα που αποκαλύπτεται περίτρανα η προσχηματικότητά τους. Είναι πάντως σωστότερο αντί για νεοφιλελευθερισμό να μιλούμε για τον παγκόσμιο καπιταλισμό και μάλιστα σήμερα, περισσότερο παρά ποτέ, μπορεί να χαρακτηριστεί πατερναλιστικός, όπως τον είχε ονομάσει ο ιδρυτής μας, ο Ανδρέας Παπανδρέου.

4. Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

Ο τρόπος με τον οποίο ένας αριστερός ευρωπαίος ηγέτης αφηγείται την εμπειρία του από την επίσκεψή του στη Νέα Υόρκη και το δέος του όταν αντίκρουσε δύο νεαρούς να πληκτρολογούν μπροστά στις οθόνες τους εντολές ώστε να διακινούνται αμέσως τεράστια ποσά από μία αγορά σε μία άλλη, επηρεάζοντας έτσι τα επιτόκια αποδίδει με γλαφυρό τρόπο την κρίση της Αριστεράς μπροστά στην «παγκοσμιοποίηση». Το

αποτέλεσμα της κρίσης είναι αριστερά κόμματα και αριστεροί πολιτικοί να καταφεύγουν σε δύο "εύκολες", αλλά λανθασμένες λύσεις. Η πρώτη είναι η άρνηση της πραγματικότητας και η καταφυγή σε παρωχημένα στερεότυπα. Η δεύτερη είναι η συνθηκολόγηση με τη νέα πραγματικότητα, η αποδοχή της ως ιστορικής νομοτέλειας και τελικά ο ιδεολογικός αφοπλισμός της Αριστεράς μέχρι του σημείου να εκθειάζει τη νέα, υποτίθεται, κατάσταση. Αυτό το λάθος συνήθως συνοψίζεται σε μία λέξη της μόδας: ΜΟΝΟΔΡΟΜΟΣ. Στην πραγματικότητα δεν είναι τίποτε άλλο από μία δεξιά στροφή που απορρέει από την υποκειμενική αδυναμία κομμάτων και πολιτικών να παράξουν προοδευτική πρόταση. Για να επιβιώσει η Αριστερά ανάμεσα σ' αυτές τις συμπληγάδες, την επαγγελία της αδύνατης επανάστασης από την μία και την υποταγή στο δήθεν ακαταμάχητο ρεαλισμό από την άλλη, οφείλει να ακολουθήσει ένα συγκεκριμένο δρόμο. Πριν απ' όλα να εξετάσει κριτικά την νέα τάξη πραγμάτων. Διατηρώντας τις ιδέες της να δημιουργήσει σύγχρονες πολιτικές προτάσεις. Να αγωνιστεί για τη διάδοσή τους. Να αποφύγει άκαιρες αναμετρήσεις ώστε να μην υποστεί άσκοπες ήττες. Να κυβερνήσει ώστε να αλλάξει τα πράγματα προς το καλύτερο για τους πολλούς και αδύνατους της κοινωνίας μας. Ας τα δούμε αυτά ένα-ένα.

Πράγματι η ακαριαία διακίνηση μεγάλων βραχυπρόθεσμων κεφαλαίων και η επίπτωσή της στα επιτόκια που τόσο εντυπωσίασαν τον αριστερό ευρωπαϊό πολιτικό είναι μια χαρακτηριστική εικόνα της οικονομικής τάξης πραγμάτων στην εποχή μας. Πράγματι οι επτά πλουσιότερες χώρες του κόσμου, η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο μαζί κατάφεραν να συλλέξουν από κοινού για την διάσωση της οικονομίας του Μεξικό μόνο 50 δισεκατομμύρια δολάρια, ενώ οι τρεις σημαντικότεροι αμερικανικοί επενδυτικοί όμιλοι ελέγχουν σήμερα περί τα 500 δισεκατομμύρια δολάρια. Αυτό σημαίνει ότι σε μία αγορά στιγμιαία και παγκόσμια, οι οικονομικοί αυτοί δεινόσαυροι μπορούν να αποσταθεροποιήσουν την οικονομία όποιας χώρας επιλέξουν. Είναι όμως αυτή η εικόνα πλήρης; Ασφαλώς όχι. Της λείπουν πολλά σημαντικά στοιχεία. Το πρώτο στοιχείο είναι ότι στους κολοσσούς αυτούς, αν και υπερεθνικούς, συμμετοχή, ρόλο και εκπροσώπηση έχουν μόνον λίγα και ισχυρά έθνη. Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι οι ρυθμοί ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας τα τελευταία πενήντα χρόνια ξεπέρασαν κάθε προηγούμενο. Όπως όμως κάθε προηγούμενο ξεπέρασε και η άνιση κατανομή του πλούτου ανάμεσα στα έθνη, αλλά και μέσα στις ίδιες κοινωνίες των αναπτυγμένων χωρών. Ένα στα πέντε παιδιά στην Η.Π.Α. αντιμετωπίζει το φάσμα της πείνας και ένας στους τρεις πολίτες βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας. Αλλά και η κατανάλωση των περιβαλλοντικών αγαθών και η καταλήστευση των πρώτων υλών από τις αναπτυγμένες χώρες σε βάρος του Τρίτου Κόσμου ξεπέρασε κάθε προηγούμενο. Οι εκπομπές του διοξειδίου του άνθρακα από την βιομηχανία των πλουσίων χωρών με πρώτες ύλες που οικειοποιήθηκαν από τις φτωχές χώρες υπήρξε για χρόνια η

σχεδόν μοναδική αιτία δημιουργίας του φαινομένου του θερμοκηπίου. Και όταν οι φτωχές χώρες διανοήθηκαν να εντατικοποιήσουν την υλοτομία και την κτηνοτροφία για να αποφύγουν την χρεοκωπία, αντιμετώπισαν την καταγγελία των ισχυρών για τις αρνητικές επιπτώσεις αυτών των δραστηριοτήτων στο περιβάλλον του πλανήτη καθώς και την επιβολή κανόνων που περιορίζαν τη δυνατότητά τους να προασπίσουν το συμφέρον τους. Αυτό ακριβώς είναι ένα τρίτο στοιχείο της παγκοσμιοποίησης: η απελευθέρωση της οικονομίας είναι υποχρέωση για τους αδύναμους, ενώ για τους ισχυρούς η ρύθμιση αποτελεί πάντα κυρίαρχο κανόνα. Και το τελευταίο στοιχείο που συμπληρώνει την εικόνα της παγκοσμιοποίησης είναι ότι οι αποφάσεις οι οποίες επηρεάζουν τις τύχες λαών και χωρών λαμβάνονται από ανθρώπους όχι απλώς μη υποκείμενους σε διαδικασία δημοκρατικής επιλογής, αλλά και συνήθως αγνώστους στους πολίτες αυτού του κόσμου. Αυτή η ανωμαλία είναι η μεγάλη ασθένεια της παγκοσμιοποίησης. Πίσω από την λαμπρή πρόσοψη του χρηματιστηριακού παιγνίου κρύβονται η δυστυχία των λαών, η απίστευτη κοινωνική αδικία και η υπονόμηση της δημοκρατίας. Είναι βέβαιο ότι ένας αριστερός άνθρωπος δεν μπορεί να γοητεύεται από αυτήν την «δημιουργική καταστροφή» όπως έχει ονομαστεί.

Ο καπιταλισμός παρά την μεγάλη νίκη του επί του «υπαρκτού σοσιαλισμού», βρίσκεται σε κρίση, μία κρίση που θα έρπει. Η κρίση αυτή, σε τελευταία ανάλυση, συνδέεται με το γεγονός ότι οι παραγωγικές δυνάμεις αναπτύχθηκαν με τον ίδιο ρυθμό που αναπτύχθηκε η δυστυχία. Το άνοιγμα της ψαλίδας μεταξύ πλούτου και φτώχειας ανάμεσα στα έθνη συνέχισε να μεγαλώνει. Συνέπεια αυτής είναι η ύπαρξη μίας λογικής σχέσης μεταξύ των επιτυχιών του συστήματος και των αποτυχιών του. Το σύστημα αγοράς κάτω από την καθοδήγηση του κινήτρου του κέρδους παράγει μία επιτακτική ανάγκη συσσώρευσης κεφαλαίου, η οποία οδηγεί στην εκμετάλλευση της πλειοψηφίας των λαών του πλανήτη μας και του ίδιου του πλανήτη από το κεφάλαιο. Αυτή η αλληλοσύνδεση βρίσκεται στην καρδιά των νόμων της λειτουργίας του καπιταλισμού.

Ο παγκόσμιος καπιταλισμός όμως θα επιβιώσει, τουλάχιστον στο προβλεπτό μέλλον. Τίποτα από την Νέα Διεθνή Τάξη δεν επιτρέπει καμία προσδοκία ότι ο παγκόσμιος καπιταλιστικός σχηματισμός θα παραχωρήσει τη θέση του στον παγκόσμιο σοσιαλιστικό σχηματισμό. Θα μπορούσε τότε να μιλήσει κανείς για «σοσιαλισμό σε μία χώρα»; Η απάντηση είναι ότι οπουδήποτε μία σχετικά απομονωμένη οικονομία σοβιετικού τύπου ήλθε σε ουσιαστική επαφή με το καπιταλιστικό σύστημα, αυτό, οδήγησε στην απορρόφησή της από το σύστημα. Η απορρόφηση αυτή είχε βαρύ τίμημα για την κοινωνία και την οικονομία. Γιατί περιορίστηκε σε ένα περιφερειακό ρόλο απέναντι στο καπιταλιστικό μητροπολιτικό κέντρο. Η κεντρική και ανατολική Ευρώπη,

μετά την κατάρρευση των οικονομιών σοβιετικού τύπου, προσφέρουν πολλά παραδείγματα αυτού του μετασχηματισμού. Στις χώρες του Τρίτου Κόσμου, που απέκτησαν την πολιτική τους ανεξαρτησία μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ακολουθήθηκε μία παρόμοια διαδικασία εξέλιξης. Στις περισσότερες περιπτώσεις τα καθεστώτα ήταν ένα μείγμα κρατισμού, καπιταλισμού και σοσιαλισμού. Τα μη δημοκρατικά καθεστώτα άντλησαν τη δύναμή τους από εθνικιστικά-λαϊκά κινήματα. Μόλις όμως έκαναν ανοίγματα στον παγκόσμιο καπιταλισμό, απέκτησαν τα χαρακτηριστικά κοινωνιών περιφερειακού τύπου.

5. ΤΟ ΕΘΝΟΣ-ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΣ

Σε έναν ανταγωνισμό με αυτά τα χαρακτηριστικά η επιλογή της απομόνωσης πράγματι ισοδυναμεί με οπισθοδρόμηση και οδηγεί τελικά στην υποτέλεια. Όπως επίσης η φετιχοποίηση του Διεθνούς Δικαίου (όταν αποδίδεται τόσο μεροληπτικά), των υπερεθνικών οργανισμών (τόσο χειραγωγημένων όσο σήμερα) και του διεθνικού πολιτισμού (όταν είναι τόσο μονοδιάστατος), συνιστά συνθηκολόγηση και υποταγή στη Νέα Διεθνή Τάξη.

Στο σημείο αυτό πρέπει να ασκηθεί κριτική σε όσους υποστηρίζουν ότι το έθνος-κράτος θα πάψει να είναι ο βασικός παίκτης στη διεθνή σκηνή, λόγω της μετατόπισης της ισχύος από τα έθνη-κράτη σε υπερεθνικούς οργανισμούς, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και η επίλυση των διεθνών διαφορών από υπερεθνικούς δικαιοδοτικούς μηχανισμούς όπως το Δικαστήριο της Χάγης. Το έθνος-κράτος δεν μαραίνεται επειδή γιγαντώνονται οι διεθνείς διεργασίες. Απλώς τα πιο ανίσχυρα έθνη-κράτη αποστερούνται κυριαρχίας που κατακτούν τα ισχυρότερα με πρόσχημα το Διεθνές Δίκαιο και την εξουσία υπερεθνικών οργανισμών. Κανείς δεν αγνοεί φυσικά την ύπαρξη αυτών των οργανισμών πολύ περισσότερο δεν την αρνείται. Η συμμετοχή μάλιστα σ' αυτούς είναι απαραίτητη για να προασπίσεις τα εθνικά σου συμφέροντα. Αλλά πόση αυτονομία άραγε διαθέτουν; Και μάλιστα πόσο ηθικό έρεισμα έχουν ώστε να αναπληρώσουν με το κύρος τους ότι τους λείπει σε δύναμη; Ο Ελληνισμός γνωρίζει καλύτερα από τον καθένα ότι καμμία απόφαση του Ο.Η.Ε. καθ' όσον αφορά το Κυπριακό δεν έχει επιβληθεί. Αντίθετα η κινητοποίηση κατά του Ιράκ για την εισβολή στο Κουβέιτ υπήρξε άμεση και αποτελεσματική. Ισχύει λοιπόν απαρέγκλιτα το διεθνές δίκαιο αλλά βεβαίως η ερμηνεία του και η εφαρμογή του εναπόκεινται στην θέληση των ισχυρών.

Σ' αυτό το πλαίσιο η προάσπιση του εθνικού συμφέροντος δεν είναι εθνικισμός. Όπως δεν είναι εθνικισμός και η συνοχή ενός λαού με βάση τον κοινό πολιτισμικό του τόπο. Ο πατριωτισμός λοιπόν είναι βασική ιδέα για την στήριξη των λαών απέναντι στον σύγχρονο επεκτατισμό.

Μπορεί να κατοχυρώσει την ασφάλειά του απέναντι στις εξωτερικές πιέσεις. Σ' αυτήν την βάση, οι λαοί μιας περιοχής μάλιστα μπορούν να αναπτύξουν μια πολιτική φιλίας μεταξύ τους που δεν είναι τίποτε άλλο από μία σύγχρονη μορφή διεθνισμού.

6. Η ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Είναι όμως απαραίτητο να σκιαγραφήσουμε σε αδρές γραμμές πώς μπορεί να προχωρήσει μία κοινωνία σαν τη δική μας και προς ποια κατεύθυνση.

- Κατ' αρχήν, η σοσιαλιστική οικονομική και κοινωνική οργάνωση, πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να απαντά στην αντίφαση ότι συμμετέχει στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα. Σε κάθε περίπτωση, μιλάμε για μία οικονομία όπου η ανταγωνιστικότητα και η παραγωγικότητα βρίσκονται σε υψηλή προτεραιότητα. Αυτή είναι η αναπόφευκτη συνέπεια του γεγονότος ότι η εν λόγω οικονομία είναι πλήρως «συνδεδεμένη» με τον παγκόσμιο καπιταλισμό και οφείλει να παραμείνει βιώσιμη. Βεβαίως η προσπάθεια για έλεγχο στην διακίνηση βραχυπρόθεσμων κεφαλαίων πρέπει να γίνει. Σ' αυτό το εγχείρημα αποκτούνται ασφαλώς ευρύτερες συνεργασίες, ιδιαίτερα μεταξύ των ευρωπαϊκών σοσιαλιστικών κυβερνήσεων.
- Το σοσιαλιστικό πρότυπο πρέπει να «διορθώνει» την αγορά εκεί που αποτυγχάνει. Αυτό σημαίνει πολιτικές για την αύξηση της απασχόλησης και μία κατανομή εισοδήματος που φθάνει σε υψηλά επίπεδα δικαιοσύνης. Κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται με τη δημοσιονομική πολιτική, η οποία πρέπει να διατηρεί αντι-πληθωριστικά χαρακτηριστικά, λόγω της ανάγκης επιβίωσης στο στυγνό ανταγωνισμό που αναπτύσσεται από το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα. Αυτή ίσως είναι η δοκιμασία βιωσιμότητας του προτύπου μας. Γιατί μπορεί να απαιτεί μία μεγάλη προσπάθεια για τη δημιουργία ενός μορφωμένου και σε υψηλό βαθμό εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού, λαμβάνοντας υπ' όψη την ανάγκη της απορρόφησης σύγχρονων οργανωτικών μεθόδων αυτοματισμού παραγωγής, πληροφορικής και άλλων. Η αγορά όμως πρέπει να διορθώνεται και σε σχέση με το περιβάλλον. Το περιβαλλοντολογικό πρόβλημα αποκτά τεράστιες διαστάσεις με το πέρασμα του χρόνου. Έτσι η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει να είναι άμεσης προτεραιότητας. Ίσως είναι αρκετά δαπανηρή και πάντως απαιτεί περιφερειακές και διεθνείς συμφωνίες.
- Οι βασικοί δημόσιοι κοινωφελείς οργανισμοί πρέπει να ανήκουν στον Δημόσιο Τομέα. Το νεοφιλελεύθερο πάθος για ιδιωτικοποίηση δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό τουλάχιστον όσον αφορά στην ενέργεια και τις επικοινωνίες. Το νεοφιλελεύθερο επιχείρημα είναι ότι οι δημόσιες

επιχειρήσεις δεν λειτουργούν σωστά. Υπάρχει δόση αληθείας σ' αυτό, αλλά υπάρχουν αποτελεσματικά μέτρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Εάν η εποπτεύουσα δημόσια αρχή θα επιθυμούσε παράκαμψη από τις τιμές που επιλέχθηκαν από την επιχείρηση, θα έπρεπε να την επιχορηγήσει για τη ζημία που θα υποστεί. Στην περίπτωση επενδυτικών σχεδιασμών, εάν υπάρχει διαφορά μεταξύ των σχεδιασμών της δημόσιας επιχείρησης και εκείνων της επιβλέπουσας δημόσιας αρχής, τότε πάλι πρέπει να υπάρχει αποζημίωση. Τέλος οι βασικές δημόσιες κοινωφελείς επιχειρήσεις οφείλουν πάντοτε να στοχεύουν στο χαμηλό κόστος παραγωγής, στα χαμηλά τιμολόγια και, βέβαια, στην εκτεταμένη έρευνα και ανάπτυξη για να σπάσουν τα φράγματα στην τεχνολογία που επιδιώκουν τα ισχυρά έθνη-κράτη.

- Η σοσιαλιστική κοινωνία πρέπει να είναι απολύτως δημοκρατική. Αυτό σημαίνει αποδοχή της φιλελεύθερης πολυκομματικής δημοκρατίας. Ο διαχωρισμός των εξουσιών και η αντιπροσωπευτική δημοκρατία είναι ασφαλώς αναγκαία. Ακόμη, σε μία εποχή όπου η πληροφόρηση και οι επικοινωνίες αποτελούν τόσο δυναμικά όπλα, πρέπει να διασφαλιστεί ίση πρόσβαση στην πληροφόρηση και στις επικοινωνίες για όλους τους πολίτες ή ομάδες πολιτών. Κάθε προσπάθεια πρέπει να καταβληθεί για να αποφευχθούν στον τομέα αυτό μονοπώλια ή ολιγοπώλια. Αυτό είναι πραγματικά ένα δύσκολο έργο, αλλά είναι εκ των ουκ άνευ.
- Υπάρχει όμως και μία ειδοποιός διαφορά μεταξύ του σοσιαλιστικού προτύπου που υποστηρίζουμε σε σύγκριση με την παραδοσιακή δυτικοευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία. Πρόκειται για τον σχεδιασμό, μίας δημοκρατικής διαδικασίας αποκεντρωμένου προγραμματισμού. Ο σχεδιασμός είναι ουσιαστικό χαρακτηριστικό κάθε σοσιαλιστικής οργάνωσης. Αυτό που απορρίπτουμε δεν είναι ο προγραμματισμός, αλλά ο συγκεντρωτικός προγραμματισμός του τύπου των οικονομιών του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Η οργάνωση που εννοούμε είναι απόλυτα συμβατή με την «μεικτή οικονομία» και ένα δυναμικό ιδιωτικό τομέα. Η αποκέντρωση που εννοούμε είναι στη βάση της περιφερειακού χαρακτήρα. Έχει να κάνει όχι μόνο με τη λειτουργία της οικονομίας, αλλά επίσης με τη φύση και το βάθος των δημοκρατικών θεσμών. Γιατί, σε επίπεδο Περιφέρειας, Νομού και Δήμου, οι πολίτες θα πρέπει να συμμετέχουν ενεργά στη χάραξη του μέλλοντός τους. Έτσι η συγκεκριμένη μορφή άμεσης δημοκρατίας συμπληρώνει τους θεσμούς της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Είναι περιττό να υπογραμμίσουμε ότι περιφερειακοί σχεδιασμοί πρέπει να είναι αναπόσπαστο τμήμα ενός ολοκληρωμένου εθνικού σχεδιασμού, του οποίου η αναγκαιότητα να συναρτάται επίσης από τους κύριους τομείς της οικονομίας. Ο σχεδιασμός αυτός έχει σχέση και με τις δημόσιες επενδύσεις και τον ρόλο που αναμένεται να

παίξει ο ιδιωτικός τομέας. Στο πλαίσιο μίας τέτοιας δημοκρατικής διαδικασίας αποκεντρωμένου σχεδιασμού το κράτος αναλαμβάνει το ρόλο του «στρατηγείου ανάπτυξης». Πρέπει να διευρύνει τον αναπτυξιακό ορίζοντα, να προωθή ενεργά τους τομείς που ενδεχομένως έχουν προοπτική επιτυχίας, να απομακρύνει τις παρεμβάσεις γραφειοκρατικού κατεστημένου των δημόσιων υπηρεσιών, να ουδετεροποιεί τις παραμορφώσεις της οικονομίας που θα μπορούσαν να έχουν προκληθεί από ισχυρά εθνικά ή διεθνή επιχειρηματικά κέντρα, να εγγυάται την ισότιμη πρόσβαση στην μόρφωση, εκπαίδευση, στην απασχόληση και υγεία για όλους και να τηρεί υψηλές προδιαγραφές στη δίκαιη κατανομή του εθνικού εισοδήματος. Χωρίς τον δημοκρατικό προγραμματισμό δεν υπάρχει σχεδιασμός και τότε το κράτος στρατηγείο είναι απλώς μη κράτος. Κάτι που δεν μας βρίσκει σύμφωνους.

- Υπάρχουν βέβαια περίοδοι όπου η οικονομική και κοινωνική οργάνωση που προτείνουμε - εγκλωβισμένη όπως είναι στον παγκόσμιο καπιταλισμό - θα αντιμετωπίσει σοβαρές κρίσεις. Χρειάζεται ένας μηχανισμός διαχείρισης της κρίσης. Αυτό είναι το περιεχόμενο ενός κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ όλων των κοινωνικών εταίρων, το οποίο θα τηρείται από όλους για μία καθορισμένη χρονική περίοδο με την εγγύηση του κράτους.

7. ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ

Οι αλλαγές σε μία κοινωνική και οικονομική οργάνωση οφείλουν πάντοτε να έχουν σαν τελικό αποδέκτη τον πολίτη και σαν σκοπό την βελτίωση της ποιότητας της ζωής του. Ειδικότερα οι αλλαγές στην πορεία για μία σοσιαλιστική κοινωνική και οικονομική οργάνωση αφορούν κατά πρώτο λόγο τις ασθενέστερες τάξεις. Η συνέπεια αυτής της αρχής υπαγορεύει την ανάγκη ενός σχεδίου μεταρρύθμισης του κράτους ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί στις αλλαγές, αλλά και να τις μετασχηματίζει σε συγκεκριμένες υπηρεσίες για το λαό.

Η Ελλάδα την δεκαετία του 1980 γνώρισε πράγματι μία σημαντική αλλαγή με την αποκατάσταση των δημοκρατικών και κοινωνικών ελλειμμάτων που είχαν σωρευθεί επί δεκαετίες. Αλλά και η εθνική μας ασφάλεια έπαψε να σχεδιάζεται με βάση τις συμμαχίες της χώρας αλλά με βάση τα εθνικά μας συμφέροντα. Η αλλαγή αυτή, όπως ήταν αναπόφευκτο, είχε ατέλειες αλλά και οικονομικό κόστος. Δοκιμάστηκε όμως και από την αδυναμία αποτελεσματικής προώθησής της από έναν αναξιόπιστο κρατικό μηχανισμό και μία χρονίως πάσχουσα δημόσια διοίκηση. Η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων υπήρξε η αιτία διαμόρφωσης ενός αιτήματος εκσυγχρονισμού. Το αίτημα αυτό έγινε ακόμα επιτακτικότερο από τη στιγμή που η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και των συμμάχων δυνάμεών της αύξησε κατακόρυφα τις

διεθνείς διασυνδέσεις της χώρας, αλλά και την ρευστότητά τους και, τελικά την αναγκαιότητα προσαρμογών σ' αυτές τις εξελίξεις. Στις αδυναμίες αυτές ήρθαν να προστεθούν νέα προβλήματα, όπως η αύξηση της εγκληματικότητας και η έλευση οικονομικών προσφύγων. Σ' αυτό το αίτημα του εκσυγχρονισμού το ΠΑΣΟΚ ορθώς επέλεξε να ανταποκριθεί.

Η συνέχεια όμως δεν υπήρξε η αναμενόμενη. Ο εκσυγχρονισμός εξελίχθηκε σε δούρειο ίππο της αμφισβήτησης του έργου του ΠΑΣΟΚ την δεκαετία του 1980. Έγινε όχημα αναβίωσης ιδεών που η ακτινοβολία του Κινήματός μας είχε περιθωριοποιήσει. Μορφοποιήθηκε σε αμφισβήτηση της προσωπικότητας του ιδρυτή του ΠΑΣΟΚ Ανδρέα Παπανδρέου. Σχηματοποιήθηκε σε επωνυμία εσωκομματικής ομαδοποίησης του ΠΑΣΟΚ. Περιέπεσε τελικά σε υστερία αδόκιμων νεωτερισμών με ασαφές περιεχόμενο και κατεύθυνση. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις δεν προχώρησαν, ενώ το Κίνημά μας βρέθηκε στην δίνη μίας κρίσης φυσιογνωμίας και προσανατολισμού.

8. Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Η πολιτική συγκυρία και οι οριακές στιγμές στην ιστορία των λαών αναδεικνύουν εκείνες τις προσωπικότητες που εκφράζουν τα καιρία και ουσιαστικά εθνικά και κοινωνικά αιτήματα. Στις χώρες της καπιταλιστικής περιφέρειας βρέθηκαν έθνη με δισεπίλυτα προβλήματα και, όχι λίγες φορές, με ζητήματα αγωνιώδη για την ύπαρξή τους όπως η μεταπολεμική Ελλάδα με στοιχειώδη αιτούμενα δημοκρατίας, εθνικής ανεξαρτησίας και κοινωνικής δικαιοσύνης. Με όλη την μετεμφυλιακή φόρτιση και τον οδυνηρό απόηχο της Μικρασιατικής καταστροφής για τον ελληνισμό. Έθνος με ακτινοβολία και παράδοση, αλλά δύσκολο παρόν, στο δεύτερο μισό του αιώνα.

Από την πρώτη κιόλας εμφάνισή του στο ελληνικό πολιτικό προσκήνιο στις αρχές της δεκαετίας του '60 ο Ανδρέας Παπανδρέου έβαλε την σφραγίδα του και εξέφρασε το κέντρο του προβλήματος. Απευθύνθηκε απευθείας στο λαό και κινητοποίησε πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις που είχαν τη δυνατότητα να ανατρέψουν το εφιαλτικό, σχεδόν μετεμφυλιακό σκηνικό. Η δικτατορία μεταξύ άλλων, έγινε και για να προλάβει τις δικές του κινήσεις. Μετά την πτώση της Χούντας και την κυπριακή τραγωδία η πολιτική του παρουσία με την ίδρυση και τη θεαματική άνοδο του ΠΑΣΟΚ επανατοποθέτησε, σε διαφορετικό σκηνικό πλέον, τα ίδια ζητήματα. Πολλά είχαν χαθεί και πολλά μπορούσαν να κερδηθούν εκ νέου: η δεκαετία του '80, η κατεξοχήν κερδισμένη δεκαετία – παρά τους ισχυρισμούς εχθρών και «φίλων» – άνοιξε τη χώρα σε μία δημιουργική εξωτερική πολιτική και σε χειρισμούς

χωρίς προηγούμενο στο πρόσφατο ιστορικό παρελθόν της. Πέταξε όλα τα ενδοτικά πλέγματα που την ταλάνιζαν και τόνισε την σύγχρονη ιστορική παρουσία της. Δημιούργησε θεσμικά δημοκρατικά πλαίσια και έδωσε στο λαό τη δυνατότητα να απολαμβάνει καθεστώς ουσιαστικής ελευθερίας και σεβασμού των ατομικών δικαιωμάτων. Μίκρυνε το χάσμα κέντρου και περιφέρειας με αληθινούς και δημιουργικούς αυτοδιοικητικούς θεσμούς. Και το σημαντικότερο: μία νέα συμμαχία μη προνομιούχων Ελλήνων επέβαλλε μία ασύλληπτη για τα τότε, αλλά και για τα σημερινά δεδομένα, κοινωνική κινητικότητα που έριχνε γοργά τους φραγμούς που είχε θέσει το ντόπιο κατεστημένο και η ξένη εξάρτηση.

Αυτά τα επιτεύγματα δίνουν στη δεκαετία του ' 80 τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της και την καθιστούν δεκαετία-ορόσημο. Αυτά τα επιτεύγματα εμπνέουν και τους σημερινούς μας αγώνες. Η αλήθεια των γεγονότων και των συσχετισμών δεν μπορεί να αποκρύπτεται επί μακρόν. Η παρουσία μίας πολυσύνθετης προσωπικότητας υπογράμμισε με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο την ουσία των πραγμάτων και άφησε υποθήκες για το μέλλον. Η δυναμική σχέση του με το λαό και το έθνος δεν είχε όμοιά της στην μεταπολεμική ιστορία. Ο πολιτικός, ο αγωνιστής, ο ριζοσπάστης διανοούμενος και ακαδημαϊκός, ο αυθεντικός εκφραστής οραμάτων, συνυπήρξαν σ' αυτήν την τόσο πλούσια προσωπικότητα. Οι συλλήψεις, οι πράξεις και οι υποθήκες του θα εμπνέουν και θα προετοιμάζουν την νέα άνοιξη για την χώρα και τις επερχόμενες γενιές.

Το κλείσιμο του κύκλου του ιδρυτή μας υπήρξε η αφετηρία της αντεπίθεσης του ντόπιου και ξένου κατεστημένου, του συντηρητισμού και των φορέων του, της Δεξιάς και της δεξιάς πολιτικής. Δυνάμεις που παραδοκούσαν στο παρασκήνιο προετοιμάζοντας τη ρεβάνς. Για πολλά χρόνια πρόβαλλαν τις αρνητικές όψεις της πολιτικής με κύρια σημεία κριτικής την «ξύλινη» γλώσσα των προοδευτικών δυνάμεων και το δείγμα μετριότητας που επέπλεε στο χώρο μας. Για πολλά χρόνια καλλιεργούσαν συρμούς έξω από τον βίο του λαού μας ώστε να κλονίσουν την συνείδησή του και να διασπείρουν υπονομευτικά ιδεολογήματα. Για πολλά χρόνια προωθούσαν την διαπλοκή πολιτικών προσώπων μαζί τους με υποσχέσεις και απειλές. Η περίοδος αυτή τελειώνει. Η ελπίδα για μία ακόμα φορά έρχεται από τους νέους ανθρώπους, από αυτή την μαγιά της προόδου που καταλαβαίνει και ζητά να πατήσει στην παράδοση για να εκτοξευθεί στο μέλλον. Η προσπάθεια αποκοπής της νεολαίας από την ουσία των αιτημάτων του έθνους και του λαού πέφτει στο κενό. Η μετά λόγου γνώσεως αποχή της νεολαίας σήμερα είναι η άρνησή της στην πρόταση να μην επιθυμεί τίποτα. Με την ενεργοποίηση αυτής της μεγάλης δύναμης η αποχή θα μετασχηματισθεί σε δυναμική προόδου και οι ιδέες και τα οράματά μας θα φωτίσουν ξανά το μέλλον.